

การบริหารจัดการระบบสุขภาพชุมชนแบบมีส่วนร่วมของเทศบาลตำบลรางกระทุ่ม
อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม
Community Health System Management by Participation among
Rangkratoom Municipality, Banglen District, Nakhon Pathom Province

กมลภุ ธนอมสัตย์* และมาลินี จำเนียร

กลุ่มวิชาการพยาบาลชุมชน คณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม
*kamollapoo@webmail.npru.ac.th

บทคัดย่อ

การวิจัยเชิงคุณภาพครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาฐานคิดของการบริหารจัดการจัดการระบบสุขภาพชุมชนแบบมีส่วนร่วมโดยใช้ทุนทางสังคมและศักยภาพในชุมชนของเทศบาลตำบลรางกระทุ่ม อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐมผู้ให้ข้อมูล ได้แก่ ผู้บริหาร แกนนำจากภาคท้องถิ่น ภาคท้องที่ ภาคประชาชน หน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องวิทยากรชุมชน และผู้ที่เข้ามามีส่วนร่วมหรือเกี่ยวข้องสำคัญเชื่อมโยงกับการขับเคลื่อนตำบลสุขภาวะ จำนวน 58 คน ซึ่งมีคุณสมบัติตามที่กำหนด เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเป็นเครื่องมือวิจัยชุมชนเชิงชาติพันธุ์วรรณาแบบเร่งด่วน โดยการสัมภาษณ์เชิงลึก สทนากลุ่มและศึกษาจากเอกสารที่เกี่ยวข้องวิเคราะห์ข้อมูลเชิงเนื้อหาในประเด็นศักยภาพและทุนทางสังคมในพื้นที่ และสรุปเป็นแผนภาพ ข้อมูลได้ผ่านการตรวจสอบแบบสามเส้า

ผลการศึกษาพบว่า เทศบาลตำบลรางกระทุ่มมีฐานคิดหลัก 3 ประการคือ การบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วมของชุมชน สร้างจิตอาสา และการจัดการตนเองบูรณาการงาน คน และงบประมาณทุกภาคส่วน โดยใช้กลยุทธ์การสร้างการเรียนรู้ การสร้างความเป็นเจ้าของ การสร้างความเป็นพลเมืองเน้นการตอบสนองความต้องการของประชาชนที่แท้จริงโดยมีฐานข้อมูลที่น่าเชื่อถือสนับสนุน นวัตกรรมด้านสุขภาพของเทศบาลตำบลรางกระทุ่มได้แก่ ชมรมคนรักสองล้อ และชมรมดนตรีสร้างสุข

คำสำคัญ: การบริหารจัดการระบบสุขภาพชุมชน, การมีส่วนร่วม

Abstract

The purpose of this qualitative research was to study principles of community health system management by Participation based on social capitals and the potential of Rangkratoom Municipality, Banglen District, NakhonPathom Province. The sample comprised of 58 Key informants were mayor and members of the Local administrative organizations, community leaders, village leaders, community organization or community networks and stakeholders who involved in a healthy Tambon transform. Purposive sampling method was used to employ the subjects of this study. Rapid Ethnography Community Assessment Program (RECAP) was used to collect the data. Data collection methods included In-depth interview, focus group discussion and document analysis. Content analysis and triangulation method were performed to analyze data.

The findings of this study revealed that the community health system management principles of Rangkratoom Municipality emphasized on community participation, building volunteer, and self-management. Human resources and budget of all segments could be integrated by different strategies such as the establishment of knowledge, ownership, and citizenship education. Moreover, Rangkratoom

Municipality focused on health needs responsiveness based on reliable information. Two health innovations of Rangkratoom Municipality consisted of lovely bicycle club, and happy music club.

Keywords: community health system management, participation

1. บทนำ

ท้องถิ่น ท้องที่ และองค์กรชุมชนเป็น 3 องค์กรหลักที่มีผลต่อการพัฒนาระบบสุขภาพของตำบล (ชนิษฐา นันทบุตร และคณะ, 2556) เทศบาลตำบลรางกระทุ่มให้ความสำคัญกับการทำงานแบบมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน และมีบทบาทต่อการพัฒนาในด้านต่าง ๆ ของตำบลอย่างชัดเจนโดยเฉพาะการพัฒนาสุขภาพ ที่ได้มีการขับเคลื่อนขบวนการจัดการแบบมีส่วนร่วมของเทศบาลตำบลรางกระทุ่ม จากประสบการณ์การทำงานของเทศบาลตำบลรางกระทุ่มมีการใช้ทุนทางสังคมที่มีอยู่ในพื้นที่ ซึ่งถือว่าเป็นศักยภาพที่มีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งในการพัฒนางานในพื้นที่ ทั้งทุนบุคคลที่มีแกนนำชุมชนที่มีความเข้มแข็ง มีจิตอาสา มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่กับเพื่อนบ้าน และมีความเสียสละต่อประโยชน์ส่วนรวม ทุนทางสังคมในการจัดการตนเอง มีทั้งกลุ่มและองค์กร ในการขับเคลื่อนงานพัฒนาในชุมชนที่เกิดขึ้นจากการรวมตัวของประชาชนเอง และกลุ่มที่เกิดขึ้นจากนโยบายของรัฐที่มีความเข้มแข็ง มีแหล่งประโยชน์ที่สำคัญในชุมชนที่ช่วยเอื้ออำนวยให้การทำกิจกรรมต่างๆในชุมชนเป็นไปอย่างราบรื่น นอกจากนั้นยังมีหน่วยงานราชการ และหน่วยงานภายนอกที่ทำงานร่วมกันอย่างบูรณาการทุกภาคส่วน จึงเกิดกระบวนการท้องถิ่นเข้มแข็ง และร่วมกันจัดปัญหาในพื้นที่ โดยเทศบาลตำบลรางกระทุ่มมีการจัดเวทีการพูดคุยกันฉันท์พี่น้องเป็นเครื่องมือในการบริหารพัฒนาท้องถิ่น ทำให้เกิดกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนตั้งแต่ ร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมกำหนดแนวทาง ร่วมทำ ร่วมรับประโยชน์ และร่วมติดตามประเมินผล และพัฒนาศักยภาพขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น แกนนำ และคนในชุมชน ด้วยการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันทั้งภายในชุมชนและภายนอกชุมชนเพื่อสร้างเครือข่ายการทำงานให้กระจายครอบคลุม ทั้งนี้มีเป้าหมายเพื่อสร้างให้ประชาชนในพื้นที่มีความรู้สึกว่าเป็นหุ้นส่วนในการพัฒนาด้านต่างๆของพื้นที่

เทศบาลตำบลรางกระทุ่มเข้าสู่ระบบจัดการสุขภาพชุมชนโดยชุมชน ในปี พ.ศ. 2557 โดยเข้าร่วมโครงการสานพลังเครือข่ายชุมชนท้องถิ่นจากฐานภูมิปัญญา วัฒนธรรม สู่อำเภอสุขภาพในเขตพื้นที่ภาคกลาง จากการศึกษาดูงาน ณ พื้นที่ต้นแบบและนำองค์ความรู้มาพัฒนาและต่อยอดในพื้นที่ของตนเอง ในระยะปีแรกของการดำเนินงานได้เน้นการสร้างความเข้าใจแก่ชุมชน และสานต่อนโยบายสาธารณะแบบมีส่วนร่วมภายใต้หลักธรรมาภิบาล โดยการจัดเก็บข้อมูลและสถานการณ์สุขภาพของคนในตำบลและนำมาจัดทำระบบฐานข้อมูล แผนแม่บทชุมชน นอกจากนั้นตำบลยังได้มีการเปิดศักยภาพตำบล ได้มีกิจกรรมค้นหาแหล่งเรียนรู้และถอดบทเรียนประสบการณ์ความสำเร็จ และได้จัดเป็นระบบต่าง ๆ ที่เชื่อมโยงกันทั้งตำบล จากนั้นก็นำข้อมูลปัญหา และความต้องการที่มีอยู่มาจัดทำแผนพัฒนาตำบลเพื่อนำสู่การปฏิบัติ ซึ่งผลการดำเนินงานได้ทำให้ชุมชนได้เรียนรู้และเข้ามามีส่วนร่วมในการสร้างเสริมสุขภาพใน 4 มิติทั้งกาย ใจ สังคม และปัญญาอย่างต่อเนื่อง มีระบบฐานข้อมูลชุมชนในเรื่องสุขภาพ มีการจัดทำโครงการค้นหาทุนทางสังคม เพื่อสร้างกระบวนการเรียนรู้ นำไปสู่การจัดการตำบลสุขภาพอย่างมีส่วนร่วมของชุมชน (วราภรณ์ บุญเชียง, อาไพ ชนะกอก, ศิวพร อึ้งวัฒนา, บันดดา ไจมา และธนพรรณจรจรยาศิริ, 2555; กมลทิพย์ ชลังธรรมเนียม, 2556) การศึกษาค้นคว้ามุ่งเน้นการศึกษาฐานคิดและการบริหารจัดการจัดการระบบสุขภาพชุมชนแบบมีส่วนร่วมโดยใช้ทุนทางสังคมและศักยภาพในชุมชนของเทศบาลตำบลรางกระทุ่มเพื่อนำไปสู่การจัดการความรู้และต่อยอดให้ชุมชนสามารถจัดการตนเองด้านสุขภาพได้อย่างยั่งยืนต่อไป

2. วัตถุประสงค์ในการศึกษา

เพื่อศึกษาฐานคิดเกี่ยวกับการบริหารจัดการจัดการระบบสุขภาพชุมชนแบบมีส่วนร่วมโดยใช้ทุนทางสังคมและศักยภาพในชุมชนของเทศบาลตำบลรางกระทุ่มอำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม

3. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

3.1 กระบวนการวิจัยชุมชนเชิงชาติพันธุ์วรรณนาแบบเร่งด่วน (Rapid Ethnography Community Assessment Program: RECAP) เป็นกระบวนการวิจัยเชิงคุณภาพที่ใช้ในการพัฒนาทักษะการวิจัยชุมชน เพื่อสร้างเสริมศักยภาพให้ชุมชน

สามารถพัฒนาทักษะด้านการค้นหาทุนและศักยภาพในพื้นที่ การถอดบทเรียนและการเขียนสรุปบทเรียนแหล่งเรียนรู้ที่มีในพื้นที่ ตลอดจนการพัฒนาทักษะในด้านการออกแบบกระบวนการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ โดยจัดการเรียนรู้จาก 4 องค์กรหลักในพื้นที่ ได้แก่ องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน แกนนำชุมชน/แกนนำแหล่งเรียนรู้และหน่วยงานภาครัฐต่างๆ (ชนิษฐา นันทบุตรและคณะ, 2556)

3.2 การจัดการสภาวะในการพัฒนาชุมชน เป็นกระบวนการที่ทำให้ชุมชนเกิดกระบวนการจัดการตนเองที่เข้มแข็งประเทศไทยได้ให้ความสำคัญทั้งระดับนโยบายหรือภาครัฐองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และภาคประชาชน/องค์กรชุมชน ประเด็นสำคัญเพื่อสร้างตัวชี้วัดชุมชนเข้มแข็งแบ่งเป็น 4 มิติ 12 ตัวชี้วัด คือ 1) มิติทางด้านเศรษฐกิจ เช่น การผลิตและการบริโภคในชุมชน 2) มิติทางด้านสังคมและองค์กรชุมชน เช่น การจัดการและการบริหารองค์กรชุมชน 3) มิติทางด้านวัฒนธรรมการเรียนรู้ เช่น การอนุรักษ์และสืบทอดศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น และ 4) มิติทางด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เช่น การบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติให้กับคนในชุมชน (นภาพรณ หะวานนท์, เพ็ญสิริ จีระเดชากุลและสุรุฒิ ปัดไธสง, 2550) รวมถึงมีการวิเคราะห์รูปแบบและกระบวนการในการพึ่งตนเองของครอบครัวและชุมชนที่สามารถพึ่งตนเองได้ โดยเฉพาะครอบครัวที่สามารถพึ่งตนเองได้ ประกอบด้วย การศึกษาทำความเข้าใจเกี่ยวกับสถานการณ์ของตนเอง การสร้างรายได้เพิ่มให้แก่ครอบครัว การลดรายจ่ายของครอบครัว รวมกลุ่มทำกิจกรรมการออมและด้านอาชีพเสริม มีกระบวนการเรียนรู้ของตนเอง และการที่ชุมชนที่สามารถพึ่งตนเองได้ ประกอบด้วย การใช้ศักยภาพของชุมชนในการรวมตัวกันเพื่อระดมทุนในการสร้างสรรค์ซึ่งจะนำไปสู่ผลประโยชน์ในภาพรวม การแสวงหาแหล่งทุนภายนอกเพื่อการพัฒนา การสร้างกลุ่มเพื่อใช้กระบวนการกลุ่มสร้างคนและระดมสมอง การจัดตั้งกลุ่มอาชีพและแนวทางการพัฒนากลุ่มอาชีพ มีกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนการจัดการระบบการบริหารของหมู่บ้าน การสร้างจิตสำนึกในการพึ่งตนเองและการขอรับการสนับสนุนจากภายนอก ส่งเสริมให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการงานด้านต่าง ๆ ในชุมชน มีความเอื้อเฟื้อเกื้อกูลซึ่งกันและกันการกำหนดความสำเร็จของการจัดการสภาวะในการพัฒนาชุมชนมีการกำหนดตัวบ่งชี้ของการพึ่งตนเองของครอบครัวและชุมชนชนบทในแต่ละด้าน ได้แก่ การพึ่งตนเองด้านเทคโนโลยีด้านเศรษฐกิจด้านจิตเจิดด้านสังคมวัฒนธรรมด้านสาธารณสุข และด้านทรัพยากรธรรมชาติ (วรวิทย์ อวิรุทธ์วรกุล และธีรพงษ์ มาลัยทอง, 2550) เป็นต้น

4. วิธีการดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยการถอดบทเรียนการจัดการระบบสุขภาพชุมชนเพื่อนำไปสู่เป้าหมายหมู่บ้านจัดการตนเองด้านสุขภาพของเทศบาลตำบลรางกระทุ่มอำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม ผู้วิจัยนำเครื่องมือวิจัยชุมชนเชิงชาติพันธุ์วรรณาแบบเร่งด่วน (Rapid Ethnography Community Assessment Program : RECAP) (ชนิษฐา นันทบุตรและคณะ, 2556) ซึ่งเป็นเครื่องมือประเมินศักยภาพและทุนในพื้นที่ประกอบด้วย 1) ข้อมูลทุนสังคมระดับบุคคล 2) กลุ่มทางสังคม เครือข่ายประชาคม และองค์กรชุมชน 3) หน่วยงานที่สนับสนุนการทำงานของทุนทางสังคม 4) ข้อมูลสถานที่ที่เป็นแหล่งประโยชน์หรือแหล่งทรัพยากรในชุมชนที่สนับสนุนการทำงานของทุนทางสังคม 5) ผู้รับผิดชอบในการจัดการระดับหมู่บ้านหรือชุมชน 6) กิจกรรมของทุนทางสังคมในพื้นที่กับกลุ่มประชากรเป้าหมาย 7) ข้อมูลการวิเคราะห์ชุดกิจกรรมในพื้นที่ 8) ความสอดคล้องกับปัจจัยเสี่ยงทางสุขภาพ 10 ประเด็น และประเด็นข้อเสนอแนะนโยบายสาธารณะ 9) ความเป็นมาของการดำเนินงานของทุนทางสังคม 10) การดำเนินงานและกิจกรรม 11) การเชื่อมประสานงานและกิจกรรม คน แกนนำ และแหล่งประโยชน์ 12) กระบวนการเรียนรู้เพื่อจัดการงานและกิจกรรม คน แกนนำ สมาชิก ผู้รับประโยชน์ การเชื่อมประสานงาน และปัจจัยที่มีผลกระทบต่อจัดการทุกด้าน 13) ปัจจัยที่ส่งผลต่อการจัดการ 14) ผลผลิต/ผลลัพธ์ที่เกิดจากดำเนินงาน 15) ประชากรที่ได้รับผลกระทบ

แหล่งข้อมูลประกอบด้วย 2 ส่วนได้แก่

1) ข้อมูลปฐมภูมิ โดยการสัมภาษณ์เชิงลึก การสนทนากลุ่ม การสังเกตแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักในครั้งนี้คือ นายกเทศมนตรีตำบลรางกระทุ่ม ผู้บริหารเทศบาลตำบลรางกระทุ่ม กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน แกนนำจากภาคท้องถิ่น ภาคท้องที่ ภาคประชาชน ตัวแทนจากหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง วิทยากรชุมชน และผู้ที่เข้ามามีส่วนร่วมหรือเกี่ยวข้องสำคัญเชื่อมโยงกับการขับเคลื่อนตำบลสุขภาพ จำนวน 58 คน

2) ข้อมูลทุติยภูมิ โดยการศึกษาเอกสารได้แก่ เอกสารข้อมูลพื้นฐานของตำบล แผนพัฒนาสุขภาพของตำบล รายงานผลการสำรวจ และแบบประเมินต่าง ๆ ของตำบล

การเก็บรวบรวมข้อมูลและพิทักษ์สิทธิ์กลุ่มตัวอย่าง

ผู้วิจัยเข้าพบกลุ่มตัวอย่างแนะนำตัวและชี้แจงวัตถุประสงค์ของการวิจัยให้กลุ่มตัวอย่างทราบว่า การเข้าร่วมในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้เป็นไปโดยความสมัครใจจะไม่มีผลต่อกลุ่มตัวอย่าง โดยผู้วิจัยจะนำเสนอข้อมูลในลักษณะภาพรวม และนำมาใช้ประโยชน์ทางการศึกษาเท่านั้นกลุ่มตัวอย่างสามารถแจ้งออกจากการศึกษาได้ก่อนที่การดำเนินการวิจัยจะสิ้นสุดโดยไม่เกิดผลเสียใดๆ เมื่อกลุ่มตัวอย่างอนุญาตและลงนามในยินยอมให้ทำการศึกษาก็ทำการเก็บข้อมูล รวบรวมข้อมูลระหว่างเดือนธันวาคม 2557 ทีมผู้วิจัยและผู้ช่วยวิจัยเป็นคณาจารย์คณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม

การวิเคราะห์ข้อมูล

วิเคราะห์เชิงเนื้อหา (content analysis) ในประเด็น ศักยภาพและทุนทางสังคมในพื้นที่ และสรุปเป็นแผนภาพข้อมูลได้ผ่านการตรวจสอบแบบสามเส้า โดยใช้การเก็บข้อมูลจากหลายคน ระยะเวลาที่ต่างกัน และวิธีการที่ต่างกัน ซึ่งเน้นการสะท้อนคิด การสอบถาม และการคืนข้อมูลให้กับพื้นที่ หลังจากเก็บรวบรวมข้อมูลได้แล้ว ทีมผู้วิจัยวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลที่ได้ออกเป็นระบบต่างๆ ที่แสดงให้เห็นถึงแนวคิดหลักของระบบและแหล่งเรียนรู้ เพื่อนำเสนอให้กับผู้ให้ข้อมูลซึ่งประกอบด้วย ผู้บริหาร แกนนำชุมชนที่มาจากท้องถิ่น ท้องถิ่น และภาคประชาชนในตำบลสอบทานข้อมูล อีกครั้งก่อนจัดทำรายงานผลการวิจัย

5. ผลการวิจัย

5.1 บริบทของเทศบาลตำบลรางกระทุ่ม

เทศบาลตำบลรางกระทุ่ม ตั้งอยู่ในเขตการปกครองของตำบลบางภาษี อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม ประกอบด้วย 4 หมู่บ้าน ได้แก่ หมู่ที่ 4, 5, 6 และ 12 ตำบลบางภาษีประชาชนส่วนใหญ่มีอาชีพเกษตรกร ประชาชนมีการพึ่งพาตนเองในระดับครัวเรือน นอกจากนั้นยังมีการเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อกันและกัน รวมถึงมีการใช้ศักยภาพที่มีอยู่ในชุมชนระดมทุนเพื่อการสร้างงานในชุมชน และมีการจัดตั้งกองทุนสวัสดิการในชุมชนกันเอง โดยไม่ต้องรอความช่วยเหลือจากองค์กรภาครัฐและองค์กรภายนอกอื่นๆ

5.2 ฐานคิดเพื่อนำไปสู่การพัฒนาของเทศบาลตำบลรางกระทุ่ม

เทศบาลตำบลรางกระทุ่มมีแนวทางการพัฒนาตำบลโดยอาศัยทุนและศักยภาพของชุมชน เป็นปัจจัยหลักในการพัฒนา มีเทศบาลเป็นแกนกลางเพื่อประสานความร่วมมือระหว่างหน่วยงานภาครัฐ หน่วยงานภาคเอกชน กลุ่มแกนนำชุมชน ภาครัฐกิจในพื้นที่ และกลุ่มจิตอาสาต่างๆ เพื่อร่วมมือกันพัฒนาตำบล โดยคำนึงถึงความต้องการของคนภายในชุมชนเป็นหลัก เนื่องจากคนในพื้นที่เป็นผู้รู้สภาพบริบทของพื้นที่มากที่สุด เข้าใจปัญหามากที่สุด หากอาศัยทรัพยากรและบุคคลในพื้นที่เป็นกำลังหลักในการพัฒนาจะช่วยให้การพัฒนานั้นต่อเนื่องและมีความยั่งยืน รวมถึงตรงตามความต้องการของประชาชนในพื้นที่ด้วยเหตุนี้เทศบาลตำบลรางกระทุ่มจึงอาศัยทุนและศักยภาพในพื้นที่เป็นแนวทางหลักในการพัฒนางานด้านต่าง ๆ มาโดยตลอด ประกอบกับในการมีกลุ่มแกนนำที่มีความรู้ความสามารถ มีจิตสาธารณะ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ และมีความเข้มแข็ง นอกจากนี้ยังได้รับการสนับสนุนจากประชาชนในพื้นที่เป็นอย่างดี จึงส่งผลให้การพัฒนานั้นเป็นไปด้วยความรวดเร็วและยั่งยืน

จากปัจจัยแห่งความสำเร็จในการจัดการปัญหาในพื้นที่ดังกล่าวเมื่อเกิดปัญหาในพื้นที่ ปัญหามักถูกแก้ไขด้วยความร่วมมือร่วมใจกันของทุกภาคส่วนประกอบกับฐานคิดที่เน้นแก้ปัญหาตามความต้องการของประชาชนในพื้นที่ โดยใช้ทุนและศักยภาพของชุมชนในการจัดการกับปัญหาต่างๆ เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนโดยชุมชนจะบริหารจัดการตนเองอย่างเป็นระบบไม่รอรับความช่วยเหลือจากภายนอกเพียงฝ่ายเดียว ด้วยเหตุนี้เทศบาลตำบลรางกระทุ่มจึงพร้อมที่จะพัฒนาได้อย่างยั่งยืนในอนาคต โดยสะท้อนแนวคิดของการพัฒนาเครือข่ายเพื่อสร้างชุมชนท้องถิ่นน่าอยู่ได้อย่างชัดเจน อันประกอบด้วย 3 ฐานคิดหลัก ดังนี้

ฐานคิดที่ 1 บริหารจัดการแบบมีส่วนร่วมของชุมชน คือ เน้นการสร้างกลไกการทำงานจากทุกภาคส่วน และเปิดโอกาสประชาชนหรือผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องมาร่วมในการแสดงความคิดเห็น แนะนำและร่วมบริหารจัดการในการมีส่วนร่วมในการร่วมคิด ร่วมทำร่วมรับผลประโยชน์และเกิดการเรียนรู้สู่การจัดการแบบมีส่วนร่วมให้เกิดการพัฒนาเครือข่ายพัฒนาท้องถิ่นสร้างชุมชนท้องถิ่นน่าอยู่สร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของภาคประชาชนโดยเฉพาะการร่วมจัดทำแผนพัฒนาชุมชน เพื่อให้เข้ามามีส่วนร่วมในการเสนอปัญหาและความต้องการของชุมชน

ฐานคิดที่ 2 สร้างจิตอาสา จากสภาพปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นในเขตเทศบาลตำบลรางกระทุ่ม ไม่ว่าจะเป็นปัญหาผู้สูงอายุถูกทอดทิ้ง ผู้พิการขาดคนดูแล การว่างงาน การไม่สามารถเข้าถึงบริการของรัฐ ซึ่งปัญหาทางสังคมเริ่มทวีความรุนแรง

มากขึ้น ทั้งทางครอบครัว ชุมชนและสังคม สาเหตุที่สำคัญส่วนหนึ่งเกิดจากปัญหาในระดับพื้นที่เนื่องจากคนในชุมชนไม่ให้ความสำคัญกับหน้าที่ของการเป็นจิตอาสา ขาดการมีส่วนร่วมในการรับผิดชอบสังคม ทั้งในระดับครอบครัวและชุมชน ขาดความกระตือรือร้นในการร่วมกิจกรรมต่างๆ ของชุมชน เทศบาลตำบลรางกระทุ่มได้มุ่งเน้นผลประโยชน์ของประชาชนในพื้นที่เป็นหลักและทั่วถึง เน้นการสร้างจิตสำนึกให้คนในชุมชนมีจิตอาสาเข้ามาช่วยเหลือกิจกรรมต่างๆ ร่วมกันแก้ไขปัญหาทำให้เกิดจิตสาธารณะในชุมชน เกิดสังคมแห่งการแบ่งปันเอื้ออาทร

ฐานคิดที่ 3 การจัดการตนเองเป็นขั้นตอนที่เป็นผลลัพธ์สุดท้ายของกระบวนการมีส่วนร่วม ซึ่งเมื่อเกิดกระบวนการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง จะเกิดความเป็นเจ้าของ เห็นประโยชน์ที่จะได้รับ กล่าวคือ หากชุมชนท้องถิ่นที่มีการให้ออกาสการมีส่วนร่วมให้คนในชุมชน กลุ่มองค์กรในชุมชน ภาคีเครือข่าย ได้นำข้อมูลข้อเท็จจริงต่างๆ มาคิดวิเคราะห์ แนะนำปรึกษาหารือ ร่วมวางแผนและลงมือร่วมกันปฏิบัติได้นั้น ทำให้ชุมชนท้องถิ่นนั้น สามารถจัดการปัญหา จัดการกับความต้องการของตนเอง อันก่อให้เกิดการพัฒนาเครือข่ายเพื่อสร้างชุมชนท้องถิ่นน่าอยู่ได้มีการดำเนินกิจกรรมการพัฒนาชุมชน ที่เกิดขึ้นจากการจัดการกับปัญหาและความต้องการของชุมชนท้องถิ่นตลอดจนเป็นกิจกรรมที่ตอบสนองต่อนโยบายของส่วนกลาง เทศบาลตำบลรางกระทุ่มเป็นกลไกที่หนุนเสริมให้ชุมชนมีการบริการจัดการตนเองแบบบูรณาการโดยมีความคิดว่า ทุกสิ่งที่แวดล้อมมีความสัมพันธ์กันอย่างเป็นระบบเช่น เรื่องปากท้องมีการส่งเสริมให้มีการสร้างอาชีพในชุมชนโดยมีการระดมทุนและใช้ศักยภาพของชุมชน เรื่องสุขภาพมีการจัดตั้งกลุ่ม/ชมรมมีการจัดกิจกรรมที่มีความสร้างสรรค์และส่งเสริมให้มีการลดช่องว่างระหว่างวัยส่งเสริมให้เยาวชนห่างไกลจากยาเสพติด เรื่องสวัสดิการชุมชนมีการจัดตั้งกองทุนในการสะสมเพื่อเป็นสวัสดิการสำหรับเพื่อนสมาชิกตั้งแต่เกิดจนเสียชีวิต เป็นต้น

5.3 ทุนทางสังคมและศักยภาพในชุมชนของเทศบาลตำบลรางกระทุ่ม ศักยภาพและทุนทางสังคมของท้องถิ่นบอกถึงการกระจายของทุนที่ปรากฏอยู่ในตำบล กระบวนการ วิธีทำงานที่ทำให้เกิดการรวมตัวร่วมคิดร่วมทำของ ทุนทางสังคมทุกระดับประกอบด้วย 1) ทุนประเภทบุคคล คนเก่งคนดี คนสำคัญ 2) ทุนประเภทกลุ่มทางสังคม/แหล่งเรียนรู้/องค์กรชุมชน 3) ทุนประเภทหน่วยงานและองค์กรต่าง ๆ ในชุมชน ได้แก่ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลวัดโรงเรียน การเชื่อมประสานแหล่งประโยชน์และทรัพยากรที่ปรากฏในชุมชนเพื่อให้เกิดผลกระทบหรือเกิดประโยชน์ต่อคนในชุมชน ทุนทางสังคมและศักยภาพในชุมชนของเทศบาลตำบลรางกระทุ่มที่เกี่ยวข้องมีรายละเอียดดังนี้

5.3.1 ทุนประเภทบุคคลคนเก่ง คนดี คนสำคัญพื้นที่ในเขตความรับผิดชอบของเทศบาลตำบลรางกระทุ่มเป็นชุมชนดั้งเดิม คนในชุมชนส่วนใหญ่มีความเป็นเครือญาติกัน ทำให้มีความสนิทสนมกัน มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ถ้อยทีถ้อยอาศัย นอกจากนั้นในชุมชนยังกลุ่มแกนนำซึ่งเป็นบุคคลสำคัญในการทำกิจกรรมต่าง ๆ ที่มีความรู้ความสามารถ มีจิตสาธารณะเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ และมีความเข้มแข็งบุคคลที่มีความสำคัญในการบริหารจัดการระบบสุขภาพในเขตเทศบาลตำบลรางกระทุ่มได้แก่

- 1) นายวัชรธรรมเจริญเป็นนายกเทศมนตรีเทศบาลตำบลรางกระทุ่มเป็นผู้ที่ส่งเสริมให้กองทุนสุขภาพตำบลรางกระทุ่มมีการบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วม
- 2) นายสมโภชน์คชศิลา เป็นผู้อำนวยการโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลบางภาษี ทำหน้าที่เป็นผู้ประสานงานด้านการดูแลสุขภาพชุมชน กับองค์กรภาคีเครือข่ายต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง และเป็นผู้นำในการจัดบริการสุขภาพในชุมชน
- 3) ครูสินวลศรีโตกลั่นเป็นประธานกลุ่มอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) เทศบาลตำบลรางกระทุ่มเป็นกรรมการและหัวหน้านายทะเบียนกองทุนสวัสดิการชุมชนเทศบาลตำบลรางกระทุ่มที่มีจิตอาสาและมีความทุ่มเทในการดำเนินงานด้านสุขภาพของชุมชน
- 4)นางนพรัตน์ธรรมเจริญ เป็นผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 4 ประธานกองทุนฌาปนกิจสงเคราะห์ และกองทุนหมู่บ้าน
- 5) นางสาวณัฐมนต์วงศ์ศรีสุนทร เป็นอสม. คอยดูแลสุขภาพของคนในละแวกบ้านที่รับผิดชอบ มีจิตอาสา และมีความสามารถในการนัดแผนโบราณ
- 6) นางสาวณัฐมนต์ศรีสัมแก้วสุนทร เป็นอสม. คอยดูแลสุขภาพของคนในละแวกบ้านที่รับผิดชอบ มีจิตอาสา และปลูกพืชสมุนไพรใช้ในหมู่บ้าน
- 7) นางสาวสุชาวีร์ชัชฌิมาทัศนเป็นอสม.และคณะกรรมการกองทุนสวัสดิการชุมชน คอยดูแลสุขภาพของคนในละแวกบ้านที่รับผิดชอบมีจิตอาสา
- 8) นางมะลิวัลย์ศรีเพ็ญแอม เป็นปราชญ์ชาวบ้านด้านการดับพิษไฟ โดยใช้คาถารักษา น้ำร้อนลวก โดยใช้แก่น้ำมันมะพร้าว

9) นางอัจฉราวรรณพูลบางยุงเป็นอสม.ดูแลสุขภาพของคนในละแวกบ้านที่รับผิดชอบมีจิตอาสาแกนนำชมรมดนตรีสร้างสุขแกนนำชมรมแอโรบิคผลิตจำหน่ายและเผยแพร่ความรู้ด้านสมุนไพร

10) นางพรณีพัฒนภิบาลชัย เป็นประธานอสม. ชุมชนตลาดรางกระทุ่มหอมพื้ในเมืองในการดูแลสตรีหลังคลอดและเป็นผู้นำออกกำลังกายผู้สูงอายุ

11) ครูจิราวรรณศรีวงษ์ญาติดี เป็นครูโรงเรียนตลาดรางกระทุ่มที่สนใจเรื่องเกษตรอินทรีย์ถ่ายทอดความรู้เรื่อง การทำน้ำหมักชีวภาพ ปลุกข้าวไรซ์เบอร์รี่ชีวภาพ

12) นางนิตยา ธัญญอนันต์ผล เป็นหมอแผนไทยที่มีความรู้เรื่องยาแผนโบราณ และการกวาดยาเด็ก

13) นายณรงค์ เหมือนใจเป็นแกนนำชมรมคนรักสองล้อที่เชิญชวนเพื่อนบ้านมาร่วมปั่นจักรยาน เพื่อเป็นการออกกำลังกายเพื่อสุขภาพในหมู่บ้าน

14) นางภรยมลศรีตงกิมเป็นผู้ผลิตน้ำเพื่อสุขภาพจำหน่ายในชุมชนและเผยแพร่ความรู้ให้กับเพื่อนบ้าน

5.3.2 ทุนประเภทกลุ่มทางสังคม/แหล่งเรียนรู้/องค์กรชุมชนพื้นที่ในเขตความรับผิดชอบของเทศบาลตำบล

รางกระทุ่มกลุ่ม/ชมรมต่าง ๆ ที่มีการทำงานแบบบูรณาการมีการเชื่อมโยงกัน หนุนเสริม และต่อยอดงานซึ่งกันและกัน ซึ่งนับได้ว่าเป็นการบริหารจัดการระบบสุขภาพที่ทุกคนในชุมชนมองเป็นภาพเดียวกัน มีจุดมุ่งหมายให้ประชาชนในชุมชนมีสุขภาพดีขึ้น กลุ่มทางสังคม/แหล่งเรียนรู้/องค์กรชุมชนสำคัญที่มีบทบาทในการขับเคลื่อนระบบสุขภาพมีดังต่อไปนี้

1) กลุ่มอาสาสมัครสาธารณสุขเทศบาลตำบลรางกระทุ่ม มีการดูแลสุขภาพของคนในชุมชนในการรณรงค์ป้องกันโรคไข้เลือดออกเฝ้าระวังโรคติดต่อในชุมชนดูแลผู้ป่วยเรื้อรังในชุมชนเช่นผู้ป่วยโรคความดันโลหิตโรคเบาหวานดูแลหญิงตั้งครรภ์หญิงหลังคลอดเด็กผู้ป่วยติดเตียงตามแผนงานรพสต.และผู้สูงอายุโดยการแบ่งละแวกบ้านดูแลสุขภาพของสมาชิกครัวเรือน

2) ชมรมผู้สูงอายุเทศบาลตำบลรางกระทุ่มเป็นกลุ่มที่ก่อตั้งขึ้นโดยมีเป้าประสงค์ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ โดยเน้นการพึ่งพาตนเองของผู้สูงอายุให้มีการดูแลสุขภาพของกลุ่มผู้สูงอายุซึ่งกันและกัน และเน้นให้ผู้สูงอายุรู้สึกถึงความมีคุณค่าศักดิ์ศรีในตนเองและเข้าร่วมกิจกรรมอื่นๆของชุมชน

3) กองทุนแม่ของแผ่นดินแต่ละหมู่บ้านได้รับพระราชทานกองทุนของสมเด็จพระบรมราชินีนาถ ฯ เป็นกองทุนเพื่อใช้ในการแก้ไขปัญหาเสพติดในพื้นทีหมู่บ้าน สร้างอาชีพในชุมชน ส่งเสริมเศรษฐกิจพอเพียง พื้นฟูวัฒนธรรมสร้างภูมิปัญญาท้องถิ่นปกป้องรักษาทรัพยากรธรรมชาติ พึ่งพาความเข้มแข็งของตนเอง ขจัดยาเสพติดบนพื้นฐานของการให้อภัยทางสังคม ความรู้รักสามัคคี การสร้างสมานฉันท์ของคนในในชุมชน และมีส่วนร่วมร่วมแก้ไขปัญหาอื่นๆ ในชุมชน เช่น ความรุนแรงในชุมชน การรณรงค์ด้านการส่งเสริมสุขภาพในชุมชน เป็นต้น

4) ชมรมทูบีนัมเบอร์วัน ก่อตั้งขึ้นเพื่อรณรงค์ป้องกันเกี่ยวกับยาเสพติดในเด็กและเยาวชน รวมทั้งจัดโครงการต่างๆ ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของเด็กและเยาวชน เช่น ลานกีฬา หรืออบรมอาสาสมัครเพื่อนใจวัยรุ่น เป็นต้นและส่งเสริมให้เด็กและเยาวชนเข้าร่วมกิจกรรมอื่นๆ ของชุมชน

5) ชมรมแอโรบิคมีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมสุขภาพโดยการออกกำลังกายแก่ประชาชนในเขตรับผิดชอบที่เหมาะสมตามช่วงวัย ต่อมาได้มีการพัฒนานวัตกรรม “ดนตรีสร้างสุข” โดยจัดกิจกรรมที่ช่วยให้บุคคลทุกกลุ่มวัยทำกิจกรรมร่วมกัน โดยใช้แนวคิดดนตรีบำบัด ซึ่งเป็นการนำดนตรีมาใช้เพื่อบำบัดรักษาทั้งคนปกติ ผู้ป่วย และยังช่วยพัฒนาศักยภาพด้านร่างกาย จิตใจ ความคิด และทักษะทางสังคมอีกด้วย

6) หน่วยกู้ชีพกู้ภัย นายปณชัยยุติศรี เป็นกลุ่มจิตอาสาที่ใช้เวลานอกเหนือจากงานประจำมาช่วยเหลือและบรรเทาสาธารณภัย เช่น การรับส่งผู้ป่วยไปยังโรงพยาบาลในกรณีฉุกเฉินหรือไม่ฉุกเฉินต่างๆ โดยไม่คิดค่าใช้จ่าย รวมทั้งดำเนินการป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยช่วยเหลือผู้ประสบภัยในพื้นที่ ป้องกันบรรเทาหรือลดอันตรายจากภัยพิบัติที่อาจจะเกิดขึ้นอย่างทันท่วงที ช่วยเหลือประชาชนในด้านการป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย ที่ไม่ใช่กิจกรรมเฝ้าระวังทั่วไปหรือกิจกรรมที่เป็นงานประจำ

7) กลุ่มกองทุนสวัสดิการชุมชนก่อตั้งโดย อาจารย์ชัยณรงค์ มนเทียรวิเชียรฉายกลุ่มจะเก็บเงินสะสมจากสมาชิกเป็นรายเดือน ผลกำไรจะนำมาเป็นสวัสดิการแก่สมาชิกตั้งแต่แรกเกิดจะให้เงินขวัญถุง จ่ายเงินชดเชยเมื่อสมาชิกเจ็บป่วยต้องรักษาตัวในโรงพยาบาล ค่าพาหนะกรณีต้องไปรักษาตัวที่โรงพยาบาลแบบฉุกเฉิน เงินช่วยค่าคลอดบุตร และเงินช่วยค่าทำศพกรณีสมาชิกเสียชีวิต

8) กองทุนหลักประกันสุขภาพถ้วนหน้าเทศบาลตำบลรางกระทุ่ม เป็นกองทุนที่ได้รับการจัดสรรงบประมาณจากสำนักงานหลักประกันสุขภาพแห่งชาติ (สปสช.) ในการสร้างเสริมสุขภาพประชาชนในพื้นที่ โดยมีคณะกรรมการดำเนินการ

จากหลายภาคส่วน กองทุนหลักประกันสุขภาพถ้วนหน้าเทศบาลราชกระทุ่ม ได้รับรางวัลนวัตกรรมสุขภาพดีเด่น และเรื่องการใช้แผนที่ทางเดินยุทธศาสตร์สุขภาพชุมชน โดยกระบวนการมีส่วนร่วมทุกภาคส่วนขับเคลื่อนการดำเนินงานกองทุนหลักประกันสุขภาพ

5.3.3 ทุนประเภทหน่วยงานและองค์กรต่าง ๆ ในชุมชน ได้แก่เทศบาลตำบลราชกระทุ่มโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลบางภาษี วัดราชกระทุ่มและโรงเรียนตลาดราชกระทุ่ม มีการทำงานแบบบูรณาการมีการวางแผนการทำงานกิจกรรมด้านสุขภาพ และดำเนินกิจกรรมกรรมทางด้านสุขภาพร่วมกันเช่น กิจกรรมการเยี่ยมผู้ป่วยติดเตียง การเยี่ยมผู้สูงอายุ ผู้ด้อยโอกาส ผู้ป่วยติดเชื้อมาร่วมกัน เป็นต้น

5.4 นวัตกรรมด้านสุขภาพของเทศบาลตำบลราชกระทุ่มในพื้นที่เขตรับผิดชอบของเทศบาลตำบลราชกระทุ่มมีการใช้ศักยภาพและทุนทางสังคมของชุมชนจัดการด้านสุขภาพในรูปแบบของนวัตกรรมสุขภาพนวัตกรรมกรรมที่หลากหลายได้แก่ ชมรมคนรักสองล้อ ชมรมดนตรีสร้างสุข เกิดการใช้แผนที่ทางเดินยุทธศาสตร์สุขภาพชุมชนร่วมกับการดำเนินงานกองทุนสุขภาพ นวัตกรรมกรรมการควบคุมลูกน้ำยุงลาย นวัตกรรมปั้นโตสร้างสุขโดยการมีแกนนำด้านสุขภาพที่มีความเข้มแข็ง และมีความร่วมมือทุกภาคส่วนที่สำคัญที่สุดคือ ภาคประชาชนที่เห็นความสำคัญของสุขภาพ ในบทความนี้ผู้วิจัยขอแนะนำนวัตกรรมที่มีความโดดเด่น 2 นวัตกรรมดังนี้

5.4.1 ชมรมคนรักสองล้อเกิดขึ้นเมื่อเดือนมิถุนายน 2557 โดยแนวคิดของนายณรงค์เหมือนใจ ซึ่งเป็นเจ้าของโรงสีข้าวในหมู่ 6 ตำบลบางภาษี เริ่มจากตนเองมีปัญหาสุขภาพ เนื่องจากสมัยก่อนไม่ได้ดูแลตัวเองเท่าที่ควร ขอบตึมน้ำอัดลม ทำให้กระดูกพรุน จึงมีปัญหาเรื่องการปวดข้อบ่อยครั้งจึงได้ออกมาปั่นจักรยานรอบหมู่บ้าน หลังจากปั่นจักรยานประมาณ 1 เดือน มีความรู้สึกว่าการปวดข้อลดลงจากเดิม หลังจากนั้นเขาได้ชักชวนภรรยา ลูกหลาน และเพื่อนบ้านให้ออกมาปั่นจักรยานด้วยกัน โดยจัดทำเสื้อทีมแจกทุกคนที่ออกมาปั่นจักรยาน ปัจจุบันมีสมาชิกประมาณ 50 คนโดยปั่นจักรยานทุกวัน ในช่วงเย็นจากกิจกรรมดังกล่าว สามารถเห็นได้ว่าประชาชนในหมู่บ้านสามารถ “จัดการตนเองด้านการดูแลสุขภาพ” โดยการร่วมกันออกกำลังกายเพื่อสุขภาพ นอกจากนั้นยังสร้างความสามัคคีแก่สมาชิกในหมู่บ้านอีกด้วยจะเห็นได้ว่ากิจกรรมนี้มีการใช้ทุนและศักยภาพที่มีอยู่ในหมู่บ้านอย่างชัดเจน

5.4.2 ชมรมดนตรีสร้างสุขเกิดจากการความคิดริเริ่มของประชาชนที่อาศัยอยู่ในเขตเทศบาลตำบลราชกระทุ่ม เนื่องจากโลกในยุคปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงมากมายทำให้ความเครียดมากขึ้น วัยรุ่นมีช่องว่างระหว่างวัยกับพ่อแม่ และผู้สูงอายุ มีสื่ออ้อมมากมาย ทำให้เสี่ยงต่อการติดยาเสพติด จึงร่วมกันคิดกิจกรรมที่ช่วยให้บุคคลทุกกลุ่มวัยทำกิจกรรมร่วมกัน ด้วยแนวคิดดนตรีบำบัด (บุษกร บิณฑสันต์, 2556)โดยการร้องเพลงและออกกำลังกายที่หลากหลายรูปแบบตามจังหวะเพลง กิจกรรมนี้เป็นการนำดนตรีมาใช้เพื่อบำบัดรักษาทั้งคนปกติ ผู้ป่วย และยังช่วยพัฒนาศักยภาพด้านร่างกาย จิตใจ ความคิด และทักษะทางสังคมในทุกช่วงวัย อีกทั้งยังสามารถพัฒนาคุณภาพชีวิตให้กับผู้ที่อยากเพิ่มพูนศักยภาพของตนเอง โดยมีดนตรีเป็นเครื่องมือและสื่อกลางการจัดกิจกรรมดังกล่าวจะมีกิจกรรมทุกวันอังคาร โดยมีการร่วมกันลงขันจ้างเครื่องเสียงในหมู่บ้าน และร่วมกันร้องเพลงตามที่ตนเองชอบ ทั้งเพลงคู่และเพลงเดี่ยว ช่วงแรกยังไม่ค่อยคุ้นเคยกับกิจกรรม ยังไม่ค่อยมีใครกล้าร้อง เพราะรู้สึกว่ามันไม่มั่นใจแต่เมื่อเวลาผ่านไปจากคนที่ร้องเพลงไม่เป็นสามารถร้องเพลงและมั่นใจที่จะไปร้องเพลงในงานเลี้ยงต่างๆ ในหมู่บ้านได้กิจกรรมนี้มีการชักชวนสมาชิกทุกเพศทุกวัยเข้าร่วมกิจกรรมดังกล่าว รวมถึงผู้ป่วยที่มีภาวะซึมเศร้า ทำให้อาการดีขึ้นจากเดิม

5.5 การจัดการระบบสุขภาพชุมชนโดยใช้ทุนทางสังคมและศักยภาพในชุมชนผลการศึกษาศักยภาพและทุนทางสังคมในพื้นที่พบว่า เทศบาลตำบลราชกระทุ่มมีแนวทางการดำเนินงานด้านสุขภาพ ตามแนวคิดหมู่บ้านจัดการตนเอง กล่าวคือ มีการบูรณาการงาน คน และงบประมาณระหว่างภาคส่วนต่างๆ เพื่อไม่ให้เกิดความซ้ำซ้อน เน้นผลลัพธ์สุดท้ายให้ประชาชนได้รับประโยชน์สูงสุด ผู้นำชุมชนทั้งผู้นำท้องถิ่น ผู้นำท้องที่หน่วยงานภาครัฐ แกนนำ และประชาชนชาวบ้านมีการทำงานร่วมกัน ส่งเสริมศักยภาพชุมชนด้วยการเพิ่มกระบวนการสร้างพลังให้กับประชาชน และทุกภาคส่วนเข้ามามีส่วนร่วมทั้ง “ร่วมคิด ร่วมทำ และร่วมประเมินผล” ทุกกิจกรรม ดำเนินงานโดยใช้ทุนทางสังคมซึ่งประกอบด้วย บุคคลสำคัญ กลุ่มองค์กรต่างๆ ทั้งกลุ่มที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการใช้แผนชุมชนและนวัตกรรมเป็นกลไกในการดูแลสุขภาพ โดยใช้กลยุทธ์การสร้างการเรียนรู้ การสร้างความเป็นเจ้าของ การสร้างความเป็นพลเมือง เน้นการตอบสนองความต้องการของประชาชนที่แท้จริงโดยมีฐานข้อมูลที่น่าเชื่อถือสนับสนุน ซึ่งจะนำไปสู่การตอบสนองนโยบายสาธารณะ ลดปัจจัยเสี่ยงด้านสุขภาพ และมุ่งเน้นการตอบสนองนโยบายขององค์การปกครองส่วนท้องถิ่น ดังสรุปในภาพที่ 1

6. สรุปและอภิปรายผล

การบริหารจัดการระบบสุขภาพชุมชนแบบมีส่วนร่วมของเทศบาลตำบลรางกระทุ่ม อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม โดยใช้ทุนทางสังคมและศักยภาพในชุมชนมีแนวทางการดำเนินงานด้านสุขภาพ ตามแนวคิดหมู่บ้านจัดการตนเอง กล่าวคือ มีการบูรณาการงาน คน และงบประมาณระหว่างภาคส่วนต่างๆ เพื่อไม่ให้เกิดความซ้ำซ้อน เน้นผลลัพธ์สุดท้ายให้ประชาชนได้รับประโยชน์สูงสุด ผู้นำชุมชนทั้งผู้นำท้องถิ่น ผู้นำท้องที่หน่วยงานภาครัฐ แคนนา และประชาชนชาวบ้านมีการทำงานร่วมกัน ส่งเสริมศักยภาพชุมชนด้วยการเพิ่มกระบวนการสร้างพลังให้กับประชาชน และทุกภาคส่วนเข้ามามีส่วนร่วมทั้ง “ร่วมคิดร่วมทำ และร่วมประเมินผล” (วิรัตน์ คำศรีจันทร์, 2554) ทุกกิจกรรมดำเนินงานโดยการใช้ทุนทางสังคมซึ่งประกอบด้วย บุคคลสำคัญ กลุ่มองค์กรต่างๆ ทั้งกลุ่มที่เป็นทางการ และไม่เป็นที่ทางการใช้แผนชุมชนและนวัตกรรมเป็นกลไกในการดูแลสุขภาพ โดยใช้กลยุทธการสร้างการเรียนรู้ การสร้างความเป็นเจ้าของ การสร้างความเป็นพลเมือง เน้นการตอบสนองความต้องการของประชาชนที่แท้จริงโดยมีฐานข้อมูลที่น่าเชื่อถือสนับสนุน ซึ่งจะนำไปสู่การตอบสนองนโยบายสาธารณะ ลดปัจจัยเสี่ยงด้านสุขภาพ และมุ่งเน้นการตอบสนองนโยบายขององค์การปกครองส่วนท้องถิ่น

จากการวิเคราะห์การจัดการระบบสุขภาพชุมชนโดยใช้ทุนทางสังคมและศักยภาพในชุมชนพบว่าปัจจัยสำคัญที่ทำให้สามารถใช้ทรัพยากรในชุมชนให้เกิดประโยชน์สูงสุดคือ การทำงานแบบบูรณาการทุกภาคส่วน (ศิริภาณี อินทรหนองไผ่, 2554; วิภา เที่ยงธรรม, สุณีย์ ละกะปิ่น และอาภาพรเผ่าวัฒนา, 2554) โดยเฉพาะการมีส่วนร่วมของประชาชนคำนึงถึงความต้องการของคนภายในชุมชนเป็นหลัก เนื่องจากคนในพื้นที่เป็นผู้รู้สภาพบริบทของพื้นที่มากที่สุด เข้าใจปัญหามากที่สุดอาทิ การดำเนินการกองทุนหลักประกันสุขภาพถ้วนหน้าเทศบาลตำบลรางกระทุ่มเป็นกองทุนที่มีการเน้นเรื่องการสร้างเสริมสุขภาพ 5 กลุ่มวัย มีคณะกรรมการดำเนินงานมาจากภาคส่วนต่าง ๆ ประชาชนมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหา ร่วมกันระดมสมองวางแผนแก้ไขปัญหา ช่วยกันแก้ไขปัญหา ร่วมกันประเมินผลกิจกรรมต่าง ๆ และวางแผนการดำเนินงานครั้งต่อไป

การมีผู้นำที่มีวิสัยทัศน์กว้างไกล มีการคาดการณ์อนาคตนำมาสู่การทำงานร่วมกันอย่างมีความสุข ประกอบกับชุมชนนี้มีแกนนำที่มีความเข้มแข็ง ซึ่งเป็นจุดแข็งของชุมชนนี้ที่มีความเป็นเครือญาติกันทำให้มีความสนิทสนม ทำให้เกิดความไว้วางใจซึ่งกันและกัน เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ซึ่งกันและกัน นอกจากนี้ผู้นำยังมีความเสียสละ ทำตัวให้เป็นแบบอย่างที่ดีกับบุคคลอื่น มีจิตสาธารณะทำให้สมาชิกในชุมชนเลื่อมใส (เครือข่ายเพื่อการพัฒนาบัณฑิตอุดมคติไทยภาคใต้ สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา, 2556)

การสร้างจิตสำนึกให้คนในชุมชนมีจิตอาสาเข้ามาช่วยเหลือกิจกรรมต่างๆ การแก้ไข ให้เกิดจิตสาธารณะในชุมชน ทำให้เกิดสังคมแห่งการแบ่งปันเอื้ออาทร ตัวอย่างที่เห็นเด่นชัดคือ หน่วยกู้ชีพกู้ภัย นายปณชัย ยุติศรี ที่เสียสละเวลาส่วนตัวช่วยเหลือรับส่งเพื่อนบ้านที่เจ็บป่วยไปโรงพยาบาลโดยไม่คิดค่าใช้จ่าย รวมทั้งดำเนินการป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยช่วยเหลือผู้ประสบภัยในพื้นที่อีกด้วย

การจัดการตนเอง ประชาชนในพื้นที่รับผิดชอบของเทศบาลตำบลรางกระทุ่มมีการจัดการตนเองด้านสุขภาพโดยร่วมกันสร้างสรรค์กิจกรรมเพื่อการสร้างเสริมสุขภาพ จากตัวอย่างของชุมชนนี้มีทั้งแบบจัดการตนเองทั้งหมดและบางส่วน (Mary, 2010) ที่ปรากฏอย่างโดดเด่นคือ 1) ชมรมคนรักสองล้อ ที่เกิดขึ้นจากแกนนำภาคประชาชน เห็นประโยชน์ของการปั่นจักรยาน และมีการชักชวนลูกหลาน และเพื่อนบ้านให้ออกมาปั่นจักรยานด้วยกัน โดยการสนับสนุนเสื้อทีมให้สมาชิก เป็นการจูงใจสมาชิกให้มาร่วมกันออกกำลังกาย 2) ชมรมดนตรีสร้างสุขเป็นแบบอย่างของการจัดการตนเองด้านสุขภาพ โดยการได้รับการสนับสนุนงบประมาณจากภาครัฐบางส่วน ซึ่งเป็นการดำเนินกิจกรรมที่เริ่มจากการช่วยกันค้นหาปัญหาสุขภาพของประชาชนโดยประชาชนเอง ร่วมกันวางแผนคิดค้นนวัตกรรมสุขภาพที่จะช่วยให้ประชาชนในพื้นที่ที่มีความสามัคคีกัน ได้ร่วมกันออกกำลังกายที่หลากหลายรูปแบบ มีการร่วมกันร้องเพลงเพื่อสร้างบรรยากาศให้มีความสุขสนุกสนาน ลดช่องว่างระหว่างวัยเนื่องจากคนที่มาร่วมกิจกรรมเป็นคนทุกช่วงวัย และช่วยเบี่ยงเบนให้เยาวชนไม่ไปยุ่งเกี่ยวกับยาเสพติด จากนวัตกรรมที่เกิดขึ้นในชุมชนดังกล่าวชี้ให้เห็นว่า ชุมชนมีการใช้นวัตกรรมเป็นกลไกให้เกิดการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการระบบสุขภาพเพื่อให้เกิดความยั่งยืนต่อไป

7. ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัยพบว่า ปัจจัยแห่งความสำเร็จในการบริหารจัดการระบบสุขภาพชุมชนแบบมีส่วนร่วมของเทศบาล ตำบลรางกระทุ่ม อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม ประกอบด้วย การทำงานแบบมีส่วนร่วมโดยใช้ทุนและศักยภาพที่มีในชุมชน การมีผู้นำที่เข้มแข็ง และการจัดการตนเองผู้วิจัยจึงมีข้อเสนอแนะดังนี้

7.1 ด้านการปฏิบัติการพยาบาลชุมชน

พยาบาลชุมชนควรส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนโดย กระตุ้นให้ชุมชนมีการค้นหาทุนและศักยภาพที่มีในชุมชน ทั้งทุนที่เป็นบุคคล คนดี คนนำ คนสำคัญของชุมชน ทุนที่เป็นกลุ่มทางสังคมต่าง ๆ ในชุมชน และทุนที่เป็นหน่วยงาน/องค์กรในพื้นที่ แล้วใช้กระบวนการพยาบาลชุมชน (ศิวพร อึ้งวัฒนา และพรพรรณทรัพย์ไพบูลย์กิจ, 2555)เข้ามาเป็นแนวทางการทำงานคือ ร่วมกันค้นหาปัญหาในชุมชน จัดลำดับความสำคัญของปัญหา ร่วมกันวางแผนการแก้ไขปัญหา ร่วมกันแก้ไขปัญหา ร่วมกันประเมินผลการแก้ไขปัญหา และร่วมกันวางแผนการแก้ไขปัญหาในอนาคตต่อไป (McClelland, &Kleinke,2013)

7.2 ด้านการวิจัย

ควรศึกษาทุนและศักยภาพที่มีในชุมชนกระบวนการบริหารจัดการ ปัจจัยแห่งความสำเร็จในการบริหารจัดการระบบอื่นๆ ในชุมชนต้นแบบในเชิงลึก เช่น ระบบเศรษฐกิจชุมชน ระบบสวัสดิการชุมชน เป็นต้น เพื่อประโยชน์ในการต่อยอดและพัฒนานวัตกรรมเชิงระบบต่อไป

8. กิตติกรรมประกาศ

วิจัยฉบับนี้ได้รับการสนับสนุนงบประมาณจากมหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม ผู้วิจัยขอขอบพระคุณที่ได้ให้โอกาสในการพัฒนางานวิจัยด้วยความกรุณาของนายกเทศมนตรีตำบลรางกระทุ่มผู้อำนวยการและเจ้าหน้าที่โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลบางภาษีอสม.ทุกท่าน ตลอดจนองค์กรในชุมชนทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องที่ทำให้งานวิจัยฉบับนี้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี

9. เอกสารอ้างอิง

- กมลทิพย์ ชลังธรรมเนียม. (2556). การใช้ทุนทางสังคมเพื่อการดูแลสุขภาพชุมชน. วารสารวิทยาลัยพยาบาลพระปกเกล้า จันทบุรี, 24(1), 66-72.
- ชนิษฐา นันทบุตร และคณะ. (2556). **คู่มือการพัฒนาทักษะการวิจัยชุมชนด้วยการวิจัยเชิงชาติพันธุ์วรรณาแบบเร่งด่วน**. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ.
- เครือข่ายเพื่อการพัฒนาบัณฑิตอุดมคติไทยภาคใต้ สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา. (2556). **ความดีมอบให้โลกรักโลก**. สงขลา : เครือข่ายเพื่อการพัฒนาบัณฑิตอุดมคติไทยภาคใต้ สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา.
- นภาพรณ์ หะวานนท์, เพ็ญสิริ จีระเดชากุลและสุรวุฒิ ปัดไธสง. (2550).**ทฤษฎีฐานรากในเรื่องความเข้มแข็งของชุมชน**. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- บุษกร ปิณฑสันต์. (2556). **ดนตรีบำบัด**. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- วรวิทย์ อวิรุทธวรกุล และธีรพงษ์ มาลัยทอง. (2550). การพัฒนาดัชนีชี้วัดความเข้มแข็งของชุมชน.**วารสารเศรษฐกิจและสังคม**, 44(1), 40-47.
- วรารณณ์ บุญเชียง, อำไพ ชนะกอก, ศิวพร อึ้งวัฒนา, ปันดดา ไจมา และธนพรรณ จรรย์าศิริ. (2555). การพัฒนาระบบสุขภาพชุมชนโดยชุมชนเพื่อชุมชน ตำบลสารภี อำเภอสาร์ภี จังหวัดเชียงใหม่ (ระยะที่ 1 ทุนทางสังคม).**พยาบาลสาร**, 39(3), 1-13.
- วิรัตน์ คำศรีจันทร์. (2554). **พลังความรู้จากการวิจัยแบบ PAR**. กรุงเทพฯ: สำนักงานวิจัยและพัฒนาระบบสุขภาพชุมชน.
- วิณา เทียงธรรม, สุนีย์ ละกะปิ่น และอาภาพร เผ่าวัฒนา. (2554). **การพัฒนาศักยภาพชุมชน: แนวคิด และการประยุกต์ใช้**. กรุงเทพฯ: แดเน็กซ์ อินเทอร์เน็ตปอร์เรชั่น.
- ศิริณี อินทรหนองไผ่. (2554). **กระบวนการพยาบาล: เครื่องมือจัดการสุขภาพองค์รวมเพื่อวิวัฒน์และพัฒนาสุขภาพปฐมภูมิ**. (พิมพ์ครั้งที่ 5). มหาสารคาม: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- ศิวพร อึ้งวัฒนา และพรพรรณทรัพย์ไพบูลย์กิจ. (2555). การให้บริการสุขภาพระดับปฐมภูมิ และกระบวนการพยาบาลชุมชน. ใน ศิวพร อึ้งวัฒนา และพรพรรณทรัพย์ไพบูลย์กิจ.**การพยาบาลชุมชน**.(31-42) เชียงใหม่: คณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล. (2557). **ชุมชนท้องถิ่นจัดการตนเองสู่การปฏิรูปจากฐานราก**. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.

Mary, R. A. (2010). **Community identity and political behavior**. New York: Palgrave Macmillan.

McClelland, M. P. R. N. C. A.-B. C., & Kleinke, D. P. M. E. (2013). Improving Lives Using Multidisciplinary Education: Partnering to Benefit Community, Innovation, Health, and Technology. **Journal of Nursing Education**, 52(7), 406-409.